

Avstrijsko-ogersko cesarstvo.

Avstrijsko-ogersko cesarstvo se prišteva po svojej zemljepisnej leži državam srednje Evrope in se deli na dve nejednaki polovici: v zahodno in vshodno. Manjša zahodna polovica (nemško-slovanska) se zove v ožjem pomenu 'avstrijska država' in obseza vsa kraljestva in dežele, ki so v državnem zboru na Dunaji zastopane; druga večja vshodna polovica (ogersko-hervatska) se zove 'ogersko kraljestvo' v širšem pomenu in obseza vse dežele ogerske krone.

V avstrijsko-ogerskem cesarstvu so naslednje dežele: 1. Avstrijska pod Anižo, in 2. nad Anižo, obé skupaj se imenujeta nadvojvodina Avstrijska; 3. vojvodina Salcburška; 4. vojvodina Štirška; 5. vojvodina Koroška; 6. vojvodina Kranjska; 7. Primorsko t. j. poknežená grofovina goriška, mejna grofovina isterska s teržaškim mestom in z njegovim obméstjem; 8. poknežena grofovina tirolska in predarelska; 9. kraljevina češka; 10. mejna grofovina moravska; 11. vojvodina gorénja in dolénja sleška; 12. kraljevina galíška in lodomírska s Krakovom; 13. vojvodina bukovínska; 14. kraljevina dalmatinska; 15. kraljevina ogerska; 16. velika kneževina sibirjska (erdeljska); 17. kraljevina hervatsko-slavonska; 18. vojaška krajína (gránica). Pervih 14 dežel je zastopano v državnem zboru na Dunaji, a poslednje štiri se zovó dežele ogerske krone.

Vse te dežele so prišle po posebnej dedinskej pravici k avstrijskemu cesarstvu. Cesar Franc je določil, da se podedujejo nerazdelno reksi celoma v cesarskej rodbini habsburško-lotarinskej po pravici pervorojenstva.

Avstrijsko cesarstvo leží malo ne sredi Evrope in je največ gorato. Najvišje gore so: Ortles v Tirolih (3916 metrov visok) in Véliki zvon (3400 m. visok, glej Vertec 1873. l. stran 107), ki stoji blizu tirolske in salcburške meje ter ima prelep ledník, Pustrica imenovan.

Največja jezera v našem cesarstvu so: Blatno in Nežidersko jezero na Ogerskem; Atersko, Halstatsko, Gmundsko in Volbenško v gorénjej Avstriji. A posebno znamenito je Cérkniško jezero na Kranjskem, ki v nekaterih letih tako usahne, da ljudje onod, kodar je poprej voda stala, sejejo proso in ajdo, a v jeseni se zopet nateče.

Najiminitnejše reke v našem cesarstvu so: Dunav, Tisa, Drava, Laba, Voltava, Adiža, Odra, Visla in Dnester.

Poveršje avstrijsko-ogerskega cesarstva meri 6225 □ Mirijametrov. Na tem prostoru stoji 847 mest, 2099 trgov in 63.756 vasij. Prebivalcev šteje naše cesarstvo do 36 milijonov in pol. Slovanov je preko 17 milijonov, Nemcev preko 8 milijonov, Ogrov polšesti milijon, Lahov preko 5 milijonov, Vlahov do 3 milijone, židov 1 milijon in do 50.000 ciganov. Do malega 29 milijonov prebivalcev pripada katoliškej veri.

Glavna mesta posameznih dežel so: Dunaj na dolénjem Avstrijskem s 622.087 prebivalci, ki je tudi glavno mesto vsega cesarstva in sedež našega cesarja, Linc na gorénjem Avstrijskem z 31.000 preb., Salcburg na Salcburškem z 19.300 preb., Gradec na Štirskem s 84.000 preb., Celovec na Koroškem s 15.200 preb., Ljubljana na Kranjskem s 23.000 preb., Gorica

na Goriškem s 16.800 preb., Terst pri jadranskem morji s 123.000 preb., Inšpruk v Tirolih s 16.800 preb., Praga na Češkem s 158.000 preb., Berno na Moravskem s 74.000 preb., Opava v Sležkem s 17.100 preb., Levov v Galiciji in Lodomiriji s 87.200 preb., Krakov v istej kraljevini s 50.000 preb., Černovice v Bukovini s 34.000 preb., Pešta na Ogerskem z 202.000 preb. in Budim s 55.000 preb.; Zagreb na Hervatskem z 21.000 preb., Osek v Slavoniji s 17.400 preb., Sibinj na Erdeljskem z 19.500 preb. in Zader v Dalmaciji s 7000 prebivalci.

Avstrijsko-ogerska država je bogata z mnogoterimi pridelki, ki je v življenji potrebujemo. Zemlja je po večjem vsa rodovita, a nekatere pokrajine se lahko merijo z najplodnejšimi evropskimi deželami. Različnega žita se mnogo pridelava, posebno na Ogerskem, Češkem in Moravskem. Ogri imajo obilo dobrega vina in tobaka. Na Češkem se prideluje najboljši hmelj. Po severnih krajih našega cesarstva se pridelava mnogo lanú in konopelj. — Na Ogerskem, Češkem, v Galiciji, Moravskem in Šleziji imajo mnogo lepih goved, ovac in konj, Ogri redé tudi prasiče. Na Češkem imajo mnogo fazanov, a na Štírskem mnogo lepih kapunov. Tudi svila se močno razširja, vzlasti po južnih deželah. Zeló bogate solne jame se nahajajo na Gališkem v Velički in Bohnji; a tudi na Saleburškem, Ogerskem in Štírskem se dobode lepi skladi kaméne soli. Naše cesarstvo ima posebno veliko dobrega železa; najboljše železo se dobiva na Štírskem in Koroškem. Zlato se dobiva na Ogerskem in Erdeljskem; srebro kopljejo na Ogerskem, Češkem in Erdeljskem; živo srebro v Vidriji na Kranjskem; kotlovinó na Ogerskem, Erdeljskem, Tirolskem in Saleburškem; cink na Kranjskem; svinee na Koroškem. — Razven naštetih kovin se na Avstrijskem dobivajo tudi druge koristne rude, persti in kamenje. Po nekaterih deželah se dobode mnogo črnega in rujavega premoga; Ogersko daje tudi mnogo rupe (šote).

Najboljši izdelki domačega oberta so različne tkanine od prediva, pavolje, volne in svile, usnije in razno usnijéno blago, srebernáina in zlatína, orodja in posode od železa, kotlovine, jekla, stekla in gline. Do 8 milijonov ljudj živí v našem cesarstvu samo od oberta.

Avstrija ima sè svojimi pridelki obilo kupčije, katero pospešujejo mnogo-verstna občila, posebno brodarstvo na adrijanskem morji in ladije na rekah Dunav, Labi, Voltavi, Tisi in Dravi, dalje tudi ceste in železnice. Najznamenitejša tergovišča v avstrijskem cesarstvu so: Dunaj, Praga, Pešta, Dobrecin, Levov, Brodi, Bolzan, Berno in Olomóc. Za pomorsko kupčijo so posebno imenitna mesta: Terst, Reka in Senj.

Tudi učnih naprav šteje naše cesarstvo lepo število. Vsenčelišč ima osem, namreč: na Dunaji, v Pragi, Gradci, Inšpruku, Krakovu, Levovu, Pešti, erdeljskem Belem gradu in v Zagrebu. Dalje ima mnogo gimnazij, realek in realnih gimnazij, meščanskih in ljudskih šol. Tudi šole za slepce in gluhoómce se nahajajo po nekaterih deželah. V Avstriji je 13 nadškofov in 60 škofov.

Avstrijsko cesarstvo mejí na severji sè Saskim, prusko Sleziijo in Rusijo, na vshodu z Rusijo in Turčijo, na jugu tudi s Turčijo, z jadranskim morjem in Italijo, na zahodu z Italijo, Švico, Lichtensteinom in Bavarskim. Vsa ta meja meri blizu do 860 Mirijametrov.

Sedanji vladar avstrijsko-ogerske države je Njegovo ces. kr. apostolsko Veličanstvo FRANC JOŽEF I., ki je bil rojen 18. avgusta 1830. leta, a cesarovati je začel 2. decembra 1848. leta. Bog nam ga ohrani še mnogo mnogo let!

A zdaj otroci! vse to, kar vam sem tukaj povedal, poiščite na zemljevidu avstrijsko-ogerske države in naučite se vse do prihodnje „Vertčeve“ številke tudi na izust.

I. T.

Maščevanje ruske knéginje Olge.

I.

V 945. leto reče družina ruskemu knezu Igorju: „otroci Svénaldovi so se odéli z orožjem in s perti (obléko), a mi smo goli; knez! pojdi z nami v dánj*), da tí dobodeš in mí.“ Posluša je Igor ter otíde v Dréva**) v dánj. Tam je ljudém nasiljal on in možjé njegoví. Vzémsi danj se verne v svoj grad (mesto). A nazaj idóč se premisli in reče družini svoje: „idite z dánjo domov, a jaz pojdem zopet v Dréva.“ Pustí družínó domov a z malo družínico se verne, želèč boljšega iménja. Slišavši Drevljáni, da zopet ide, storé svèt s knezom svojim Malom, in rekó: „kadar se volk navadi v ovce, to iznese po jednej ovci vso čredo, če ga ne ubijó: tako tudi ta; če ga ne ubijemo, to vse nas pogubí.“ Pošljó k njemu, govorèč: „po kaj zopet ideš? Pobral si vso dánj!“ A ne posluša jih Igor. Drevljáni prišedši iz grada Iskersténja ubijó Igorja in vso njega družínó; kajti bilo jih je malo. Mogila njegova je pri Iskersténji gradu v Drévih. A Igorjeva žena, knéginja Olga, bila je v Kijevu sè sinom svojim, z détskim Svetoslavom, in kermílec (varuh) njegov je bil Asmud a vojevoda je bil Svénald. Rekli so Drevljáni: „evo, kneza smo ubili ruskega; vzemímo njega ženo za svojega kneza Mala; vzemímo tudi Svetoslava ter storímo njemu, kakor hočemo!“ Tedaj dvajset svojih boljših mož pošljó k Olgi, in tí poslanci pristanó***) pod Boríčevim. Povedali so ljudje Olgi, da so Drevljáni prišli. Olga Drevljáne pokličé k sebi ter jim reče: „dobri gostje so prišli.“ A Drevljáni odgovoré: „prišli smo, knéginja!“ Reče jim Olga: „da povédite, zaradi česa ste sem prišli?“ Drevljáni déjo: „poslala nas je drevska zemlja, rekóč tako: moža tvojega smo ubili, ker je bil, kakor volk, vzemajóč in grabèč; a knezi naši so dobri ter so pazili drevske zemlje; da pojdi za kneza našega, za Mala!“ Bilo je ime njemu Mal, knezu drévsckemu. Olga jim reče: „ljuba mi je beseda vaša; moža svojega uže ne morem zopet vskrésiti****). Jutri

*) Dánj, dánji ženskega spola, stara in prava slovanska beseda, ki znači dá v š č i n o (Abgabe, Tribut). V danj iti znači: iti danj pobírat, kakor tudi še zdaj govorímo: v derva, v steljo iti, itd.

**) Drevljáni so bili v tej dobi še pogani a slovanskega rodú; njih zemlja se je imenovala Dréva (die Bäume), ker so bivali v gozdih, a od svoje zemlje so se tudi ljudjé imenovali: Drevljáni.

***). Pristati, pristanem, z ladijo se na bregu ustaviti (landen), odtod: pristanišče Landungsplatz, Hafen.

****). Nazaj verniti in zatorej tudi: od mertvih obuditi; od tod: krés, die Sonnenwende.